

Otevřít oči v úžasu

Pavel Hošek

„Hospodina stále před oči si stavím.“
Mystika chasidských židů se nabízí jako průvodce do obyčejných i těžších časů, které na některé z nás doléhají.

Slovo mystika je opředené tajemstvím. Pochází od řeckého slovesa *myein*, které znamená zavřít oči. Ale v chasidské mystice je všechno jinak. V této duchovní tradici má slovo mystika opačný význam. Chasidské hnutí totiž rozvíjí mystiku doširoka otevřených očí. Je to spiritualita úžasu nad Boží slávou prostupující veškeré stvoření. „Pane, otevři mé oči,“ tak zní základní chasidská modlitba.

Posvěcování každodennosti

Židovská tradice od nepaměti vtahuje celou skutečnost do posvěcující záře Hospodinovy přítomnosti. Tím vlastně překračuje rozdělení světa na oblast posvátna a oblast běžného života. Už rabínské učenci Talmudu hovoří o tom, že člověk má posvěcovat nejběžnější úkony všedního dne, jako je jídlo, pití, studium a práce tím, že nad nimi vysloví požehnaní, nejlépe aspoň stokrát za den.

V židovské tradici není každodenní provoz vyňatý z náboženské praxe. Je součástí celistvého života před Boží tváří. Sedm dnů v týdnu, dvacet čtyři hodin denně. Rabínské učenci vyjadřují tento princip mimo jiné tvrzením, že svatost Hospodinova oltáře poté, co byl jeruzalémský chrám zbořen, přešla na jídelní stůl židovské domácnosti. Společné stolování židovské rodiny je takto nadáno důstojností bohoslužby.

Ano, židovská tradice v principu překračuje rozdělení skutečnosti na posvátné a všední záležitosti. Celé stvoření je Boží chrám, každý okamžik je příležitostí k setkání s Boží slávou. Svatost šabatů má prostoupit atmosféru všedních dnů. Chasidé navazují na tento prastarý motiv židovské tradice a dotahují jej do důsledků. Chasidismus vlastně není mystika, jak říká rakouský filozof Martin Buber. Je to způsob života. A je-li to mystika, pak je každopádně „mystikou všedního dne“. Chasidé totiž trvají na tom, že nejobyčejnější činnosti každodenního provozu, jako je štípaní dříví, mytí nádobí, škrábání brambor, okopávání záhonů nebo krmení dobytka, jsou bohoslužebnými úkony s hlubokým duchovním významem.

Nic není vně. Všechno je součástí nekončícího zázraku bytí. Pro chasidského mistra je jídlo a pití, studium a modlitba jedním – říká Martin Buber. Jeden z žáků Velkého magida z Meziriche pravil: „Nechodil jsem za Magidem, abych naslouchal jeho výkladu Tóry, ani abych sledoval jeho modlitby, jezdil jsem za ním, abych se díval, jak si zavazuje tkaničky.“ A Nachman z Braclavi říkal svým žákům: „Svatost hledejte v tom obyčejném.“

S očima dokořán

Klíčovou výpovědí chasidské zbožnosti jsou slova proroka Izajáše: „Celá země je plná Boží slávy.“ A základem chasidské duchovní praxe jsou slova žalmisty: „Hospodina stále před oči si stavím.“ Chasid, který hledí na svět kolem sebe duchovním zrakem, vidí v každé částice hmoty jiskry Boží svatosti.

Člověk ale může být vůči Boží slávě, která naplňuje celé stvoření, slepý. Jak řekl Baal Šem Tov: „I sebejasnější světlo může zastínit nepatrná lidská ruka, když si ji člověk drží před očima.“ A Nachman z Braclavi prohlásil: „I ta nejmenší mince dokáže zakrýt vysokou horu, když si ji člověk, hledící směrem k hoře, dá před oči.“

Chasidé rádi připomínají příběh praotce Jákoba, který v přelomovém okamžiku svého života zažil zázračné otevření očí. Tehdy zjistil, že místo, na kterém stojí, je naplněno Boží slávou. Řekl jen: „Jakou bázeň vzbuzuje toto místo! Je to dům Boží, brána nebeská.“ V podobném duchu chasidé vykládají také příběh proroka Eliáše a jeho žáka, který se děsil nepřátelské armády obléhající město. Eliáš se za něj modlil: „Pane, otevři mu oči, aby viděl.“ A jako by byl mládenec náhle uzdra-

Svatost hledejte v tom obyčejném. V židovském prostředí východní Evropy se inspiroval i malíř Marc Chagall – příkladem je i jeho obraz Houslista z roku 1913. Snímek archiv KT

ven z duchovní slepoty, spatřil ohnivé vojsko andělů, mnohem větší, než byla nepřátelská armáda.

Chasidská duchovní cesta je cestou vystupňované vnímavosti vůči všudypřítomné Boží slávě. Levi Jicchak z Berdičeva tuto základní intuici vyjadřuje následující písní: „Kde chodím, Ty, kde stojím, Ty, jen Ty, zase Ty, pořád Ty. Ty, Ty, Ty. Dobře se mi daří, Ty, všechno se mi zmaří, Ty, jen Ty, zase Ty, pořád Ty. Ty, Ty, Ty. Nebe, Ty, země, Ty, nahore, Ty, dole, Ty, na každé cestě, v každíčkém městě, jen Ty, zase Ty, pořád Ty. Ty, Ty, Ty.“

Země je plná slávy

Setkání s věčným Ty není podle chasidů omezeno na posvátné prostory synagogy a na chvíle bohoslužebného konání. Je-li celé stvoření Božím chrámem, hluboké karpatské lesy jsou právě tak vhodným místem k setkání s Bohem jako synagoga. Chasidé v jistém smyslu objevili svaté opojení nádhrou přírody, ve které se zrcadlí moudrost a sláva Stvořitele.

Toto objevení úžasu nad Boží slávou, prostupující veškeré stvoření, souviselo s typickým zdrojem obživy východoevropských Židů, jímž byla směna zboží mezi venkovem a městy. Židovští obchodníci trávili dlouhé hodiny na polních a lesních cestách, spojujících jednotlivé vesnice a městečka. Čas trávený na cestě chápali jako příležitost k hledání Boží tváře – v duchu slavného verše z knihy Příslaví, který v této souvislosti citovali: „Doufej v Hospodina celým srdcem a na svou rozumnost nespolehej, na všech cestách svých snaž se jej poznávat.“ Těmi „všemi cestami“ chasi-

dé rozuměli právě lesní a polní cesty, pěšiny a stezky karpatských hor.

Chasidé ale nevnímali přírodu jen jako velkolepou podívanou. Učili se naslouchat jejím hlasům. V šumění stromů, bublání potoků, ve zpěvu ptáků a bzuceň hmyzu rozpoznávali tisícíhlasý sbor zpívající k Boží chvále. Velký magid z Meziriche trávval mnoho času u rybníka. Jeho žáci dumali nad tím, proč to jejich mistr dělá. Šneur Zalman z Ljady jim prozradil, že Velký magid se chodil k rybníku učit Žabí píseň. Naslouchal zpěvům, jimiž žáby chválí Hospodina.

Nachman z Braclavi považoval rozjímání v náručí přírody za nejučinnější cestu do Boží přítomnosti. Svým žákům řekl: „Každé stéblo trávy velebí Boha. Je nejpodivuhodnější věcí slyšet jejich zpěv a sloužit Bohu uprostřed nich. Tak jako vy stojíte okolo mě, vidím všechna stébla trávy, jak vás obklopují a chtějí se s vámi modlit. A proto je vskutku dobré procházet se o samotě v polích a vylévat před Bohem duši v pravdě, neboť tehdy do tvé modlitby vstoupí všechna stébla trávy, každá rostlina i bylina, a dodá jí na síle a určitosti.“

Proti trudnomyslnosti

Chasidé objevují slávu Boží přítomnosti všude. Ano, všude, jenom ve smutku ne. Podle jedné výpovědi Talmudu Boží přítomnost nestupuje tam, kde vládne smutek. A jak říkal spisovatel Elie Wiesel, chasidismus je protestem proti smutku a beznaději. Chasidské hnutí totiž vzniklo v době, kdy se židovské obce východní Evropy ocitly na pokraji beznaděje. Byly zdecimovány pronásledováním kozáckou

armádou Bohdana Chmelnického, zklamáním z falešných mesiášů a velkou materiální bídou.

A právě v této době se z karpatských lesů vynořil Baal Šem Tov a vyhlásil nekompromisní boj proti trudnomyslnosti. Plný svatého zanicení hlásal poselství radosti a vděčnosti za dar života. Své žáky učil tančit a zpívat. Na zachmuřenou zbožnost asketů hleděl s nedůvěrou. Duchamorná askeze podle něj příliš často vede ke sklíčenosti. A jen málokdy přináší naději a útěchu. A těch bylo v té krušné době nejméně zapotřebí.

„Je to radost, co zjevuje naši skutečnou podstatu,“ říkal Zusja z Hanipole. Už v biblické knize Nehemjášově se přece praví: „Radost Hospodinova bude vaší silou.“ A v Talmudu se dočteme, že vydáme počet z každého potěšení, které se nám v životě nabízel, a my jsme ho odmítli.

Chasidské učitelé hledí na úzkostnou askezi zbožných horlivců s podezřením. „Svatost někdy bývá jen nečistý sklon,“ mnil Michal ze Zložova. A Menachem Mendel z Kotsku vykládal biblický pokyn „buďte svatými lidmi“ ve smyslu „buďte svatými lidsky“. Chasidské rabíny prostě nechťeli klást hlavní důraz na askezi. Na co jej tedy kladli? Na mezilidské vztahy.

Mezi já a Ty

Vztahy mezi lidmi se v chasidském hnutí stávají ústřední náboženskou hodnotou. Už v Talmudu je řečeno, že svatá Boží přítomnost přichází a ujmá se vlády všude tam, kde se deset věřících společně modlí. Je to vlastně zaslíbení, že Boží sláva se rozhostí všude, kde se Boží lid shromažďuje v lásce a svornosti.

Chasidé navazují na tento prastarý motiv židovské tradice a dospívají až ke ztotožnění lásky k Bohu a lásky k bližnímu. Svědčí o tom i příběh o Abrahamovi ze Stretyna: Jeden učenný a skoupý muž ho kdysi žádal o zázračný lék, aby získal bohobojnost. „Na bohobojnost nic nemám,“ řekl rabi Abraham, „ale chcete-li, dám vám něco, abyste získal lásku k Bohu.“ – „To je ještě lepší,“ zvolal ten muž, „sem s tím.“ – „Ten lék,“ odpověděl rabi, „je láska k lidem.“

Martin Buber vystihuje chasidské učení o sepětí vztahu k Bohu a vztahů k druhým lidem následujícími slovy: „Prodloužené linie vztahů se protínají ve věčném Ty. Každé jednotlivé Ty je průhledem k němu.“ Klíčovým principem chasidské duchovní praxe je tedy zásada: víc milovat. Název této zásady vychází ze slavného příběhu o rozhořčeném otci, který si přišel stěžovat Baal Šemovi, že jeho syn odpadá od víry, nechodí do synagogy a nemodlí se. „Co s ním mám dělat?“ ptal se rozzlobený otec. „Musíš ho víc milovat,“ odpověděl tehdy Baal Šem.

Místem setkání s Bohem je člověk

Vystupňovaná vnímavost vůči Boží přítomnosti je v chasidismu spojena právě s klíčovým významem vztahů mezi lidmi. Vždyť ve tváři bližního září světlo věčného Ty. Jak říkají chasidské mistři, praotec Abraham byl nadán duchovním zrakem, a právě proto dokázal ve třech neznámých pocestných rozeznat Boží anděly. Co z toho plyne? Že ke všem neznámým pocestným máme přistupovat jako k Božím andělům.

Podobný význam má mezi chasidy oblíbená tradice o proroku Eliášovi, který občas tajně přichází mezi lidi. Baal Šem jednou slíbil žákům, že jim dá spatřit Eliáše. Ukázal prstem na kolemjdoucího žebráka, který procházel po návsi. „To byl on,“ řekl Baal Šem překvapeným žákům. Tajemství spočívá v pohledu. Jestliže prorok Eliáš přichází v přestrojení za tuláka nebo žebráka, je třeba ke všem tulákům a žebrákům přistupovat tak, že se v nich člověk setkává s prorokem Eliášem.

Podobný význam má i chasidská tradice o tom, že Hospodin má v každém pokolení třicet šest skrytých spravedlivých, díky kterým stojí svět. Vtip je v tom, že to o nich nikdo neví. Proto je třeba hledět na každého člověka, jako by byl jedním z nich. „Může to být i tvůj soused,“ říká v této souvislosti Gershon Scholem, „a v tom spočívá nejhlubší smysl této nauky.“

Autor je teolog a vedoucí Katedry religionistiky na Evangelické teologické fakultě UK. V nakladatelství CDK mu právě vychází kniha Chasidské příběhy. Mezi židovskou mystikou a krásnou literaturou.